

MUISTI, KERTOMUS JA ORAL HISTORY-LIIKE

Eri tieteenaloilla tapahtuvat metodologiset muutokset ovat usein hitaita, aikaisempia traditioita, tekemisen tapoja ja menetelmiä täydentäviä prosesseja. Joskus tieteessä tehdään myös metodologisia avauksia, joita seuraavat tutkimukset parhaassa tapauksessa hyödyntävät ja lähtevät kehittelemään eteenpäin. Käsillä olevan kirjan yleisenä teemana ovat historian tutkimuksen jälki- ja todistemetaforat. Mikrohistoria ja muistitietohistoria tutkivat ilmiöitä, eivät pelkästään toimijoita tai tapahtumia. Nämä suuntaukset ovat laajentaneet ja syventäneet tutkimusten kysymyksenasetteluja ja mahdollistaneet uudenlaisen teollisen tiedon tuottamisen. Mikro- ja muistitietohistoriassa erilaisista tutkimuslähteistä löytyvien jälkien ja johtolankojen avulla menneisyydestä kerrotaan ja paljastetaan laajempia rakenteita, konteksteja, tyypillisiä poikkeuksia ja konflikteja. Pienet jäljet ovat usein avaimia uusiin ja vaihtoehtoihin tulkintoihin paljastaen samalla laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä.¹

Tämän artikkelin tehtävänä on selvittää suomalaisen muistitietotutkimuksen traditiosta käsin, mitä muisti ja kerronta ovat, millaisia jälkiä menneestä muistitieto ja suulliset kertomukset ovat ja mikä on muistin ja kerronnan totuus. Historiallinen fakta on vastaus kysymyksiin: Mitä? Miksi? Milloin? Muistitietotutkija ei kuitenkaan etsi muistista ja kerronnasta faktoja. Kysymykset totuudesta eivät ole muistitietotutkimukselle edes mielekkäitä, sillä muistitietotutkimuksen kohteina ovat usein muistamisen ja tiedon tuottamisen funktiot ennen kuin itse muisti. Muistitietotutkijalle olennaisempi kysymys voisi esimerkiksi olla, kenen näkökulmasta jokin asia on totta. Artikkelissa pohdin, mikä tekee muistista ja kerronnasta meille tiedollisesti merkityksellisiä. Selvitan epistemologiasta lähtien, mitä muistin ja kerronnan tutkimus kulttuurien tutkimuksessa usein on tai voi olla. Millaisia ehtoja totuus saa muistin ja kerronnan äärellä? Millainen kuva menneestä näitä lähteitä käyttämällä syntyy?

Muistitietotutkimus ja kerronnantutkimus (tai kerronnallisuuden tutkimus) ymmärretään artikkelissa hermeneuttiseksi ja sosiaalikonstruktivistiseksi

lähestymistavoiksi, metodologisiksi työkentiksi ja tutkimuksellisten reflektoiden luonteviksi paikoiksi. Artikkelissa luodaan myös joitain katsauksia tuoreeseen tutkimukseen historian- ja kulttuuritutkimuksen rajapinnoilla. Artikkelit esittää, millainen tutkimuskenttä muistin ja kerronnan ympärille on Suomessa muotoutunut. Kyse on suomalaisen tutkimusperinteen muutosprosessista, johon liittyvät niin narratiivinen käänne ja kriittisten tarkastelutapojen läpimurto kuin kansainväliset virtaukset *oral history* -tutkimuksen monitieteisellä kentällä.

Mitä on muistitietotutkimus?

Suomalaiset kulttuurien tutkijat ovat olleet muistitiedon kanssa tekemisissä lähimain koko olemassaolonsa ajan. He ovat löytäneet muistin jälkiä yhtä hyvin arkistoista kuin ääninä elävästä elämästä ympäriltään. Esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto (jatkossa SKS tai KRA) on tallentanut muistitietoa perustamisestaan lähtien, ja 1800-luvun lopun kansanrunoudentutkimus perustui puheesta talteen kirjattuihin muistiinpanoihin. Ensimmäiset äänitteet kansanrunoudentutkimuksen alalla tehtiin jo 1900-luvun taitteessa, ja KRA aloitti tarinaperinteen systemaattisen tallennustyön 1930-luvulla äänilevyille. Magneettinauhurit tulivat tieteentekijöiden välineistöön 1950-luvulla, ja 1960-luvulla ääninauhureiden käyttö oli jo sangen yleistä.²

Muistitiedon tallennuksen kannalta ääninauhurin käyttö on ollut kansainvälisestikin mullistava mahdollisuus. Niin kutsuttu oral history -liike, joka syntyi 1940-luvun Yhdysvalloissa, onkin saanut luonteensa juuri äänen ja muistin tallennustyöstä. Kansainvälisen muistitietotutkimuksen ensimmäinen aalto liittyy ensimmäistä ja toista maailmansotaa seuranneisiin vuosikymmeniin – tätä aikaa australialainen muistitietotutkija Alistair Thomson on nimittänyt muistin renessanssiksi. Maailmansotien silminnäkijätodistukset synnyttivät tarpeen tallentaa erilaisia todistajalausuntoja ja sotamuistoja; äänitysteknologian kehitys puolestaan tarjosi ennennäkemättömän mahdollisuuden nopealle tiedon keruulle. Menneisyyden muistojen tallennustyö tavoitti myös sellaisia kirjoitustaidottomia ihmisiä, joista ei ole kirjoitettu lainkaan virallista tai akateemista historiaa.³

Käsite *oral history* viittaa kansainvälisessä tutkimuksessa alkuperäisessä merkityksessään suulliseen historiaan tai erilaisin haastattelumenetelmin tuotettuihin aineistoihin ja näiden tutkimukseen. Oral history -liike on kuitenkin vuosikymmenten saatossa etääntynyt alkuperäisestä suullisen historian tallennuksen ideastaan, ja nykyisellään liike kietoo piiriinsä kirjon eri alojen tutkijoita, jotka työskentelevät menneisyyteen sijoittuvien suullisten, kirjallisten ja kuvallisten muistojen äärellä. Suomessa Oral history tuli tunnetuksi vasta 1980-luvulla. SKS, Kansallisarkisto ja maakunta-arkistot, kuten myös monet pienet yksityisarkistot, ovat olleet jo kauan ennen kansainvälisen oral history -liikkeen syntyä ja leviämistä 1950- ja 1960-luvuilla merkittäviä muistitiedon tallentajia, joten suomalaisessa muistitietotutkimuksessa kirjoitetut aineistot ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin suullinen historia. 1960-luvulla merkittävimmät suomalaiset arkistot aloittivat myös laajat kilpakeruut, joten arkistoihin tallennettujen tekstien määrä on Suomessa tästäkin syystä poikkeuksellisen laaja. Oral history eli suullinen historia on siis liian suppea käsite kuvaamaan suomalaista muistin tutkimuksen traditiota.⁴ Tutkimukseen onkin vakiintunut käsite muistitietotutkimus, joka käännöksenä on riittävän yleinen ja laaja.⁵

Sisällöllisesti suomalainen muistitietotutkimus, joka sitoutuu oral history -liikkeen periaatteisiin⁶, viittaa erilaisiin menneisyyden tulkintoihin, kuten akateemiseen muistitietotutkimukseen ja maallikoiden historiaharrastukseen ja menneisyyden tulkintoihin. Muodoltaan menneisyyden tulkinat voivat olla yhtä hyvin puhetta kuin tekstejä, lisäksi muistin jälkiä löytyy maisemasta, monumenteista, rakennetusta kulttuuriperinnöstä ja erilaisista kuvista – siis periaatteessa kaikkialta ympäriltämme. Tutkimuksessa muistitieto taas voi olla lähde ja kohde, joskus myös tulkinnan inspiroija ja tulkinnan rakentamisen apuväline.⁷ Käytännössä muistitietotutkimus on varsin laaja ja joustava väline tutkijan työkalupakissa.

Muistitieto on erityistä tietoa

"The first thing which makes oral history different, therefore, is that it tells us less about events than about their meanings. This does not imply that oral history has no factual validity. Subjectivity is as much the business of history as are the more visible 'facts'. What informants believe is indeed a historical fact (that is, the fact that they believe it), as much as what really happened."⁸

Oral History -traditioon sitoutuvaa muistitietotutkimusta tehdään lähimain aina hermeneuttisen tiedonintressin piirissä. Muistitieto on jotain menneisyydestä tulevaa: se voi olla kertomus, performanssi, jälki, johtolanka tai kuva. Oikeastaan muistitieto voi olla melkein pä mikä tahansa konstruktio eli kooste, jolla on viittaussuhde menneeseen ja joka kertoo jotain tekijästään tai tekijöistään. Italialaisen muistitietotutkijan Alessandro Portellin sanoin muistitieto kertoo siitä, mitä muistelijat halusivat tehdä, mihin he uskoivat tekohetkellä tai mitä he ajattelivat tehneensä kerrontahetkellä tai ennen sitä. Tämä toteamus johtaakin hermeneuttisen oral history -tutkimuksen tulkinnalliseen ytimeen, sillä Portellin mukaan muistitietotutkijat ovat kiinnostuneempia siitä, mihin ihmiset uskovat muistoissaan, kuin mitä menneisyydessä oikeasti tapahtui.⁹ Totuus ei siis ole muistitietotutkimukselle relevantti kysymys muuten kuin metodologisesti. Tästä syystä muistitieto on erityistä tietoa, jota on mahdollista lähestyä hyvinkin erilaisin tutkimuksellisin välinen ja tavoittein.

Suomalaista 2000-luvun muistitietotutkimusta voi luonnehtia metodologisesti orientoituneeksi, sillä jo käsite muistitieto pakottaa sekä muistin että tiedon analyysiin. Pätevältä akateemiselta muistitietotutkimukselta edellytetään metodologista valveutuneisuutta ja valppautta sekä tietoon liittyvien ehtojen purkamista tutkimuksessa. Muistitieto selitetään suomalaisessa tutkimuksessa lähes aina hermeneuttiseksi ja konstruktiviseksi tiedoksi; muistitietotutkimus taas tuottaa uusia tulkintoja ja tutkimustekstiä tarkastellaan rekonstruktiona.¹⁰

Kansainvälinen keskustelu muistin subjektiivisuudesta ja tiedollisesta olemuksesta käynnistyi 1970-luvulla, jolloin muistitietotutkijat ryhtyivät pohtimaan historian tutkimuksen kytköksiä tiedon ja vallan hierarkioihin, kieleen ja esittämiseen sekä tutkijan omaan subjektiuteen.¹¹ Oral History -tutkijoiden pohdinnat kiinnittyivät historian tutkimuksen lähestymistapoihin, joita on nimetty mm. arjen historiaksi, historiaksi alhaalta (*history from below*) tai laajemmin uusiksi historioiksi.

Historialiike¹² oli yksi arjen historian linja, jonka piirissä ei-akateemisen menneisyyden tutkijat ryhtyivät kirjoittamaan omaa historiaansa. Historia-liikkeen asettama haaste koski sitä, mikä on olennaista historiaa ja kenellä on oikeus historian kirjoittamiseen. Suomeen nämä pohdinnat – kuten akateeminen muistitietotutkimus ylipäättään – saapuivat 1980-luvulla. Marjatta Hietalan ja Kristiina Graaen veteraanikansanedustajien muistitiedon keruuhanke 1980-luvulla oli kenties ensimmäinen muistitietoa arvostava suomalainen tutkimus, vaikka hanke itsessään ei vielä ollut metodologisesti suuntautunut.¹³ Paperiliitolle historiaa kirjoittanut Jorma Kalela puolestaan kirjoittaa tutustuneensa historialiikkeeseen ja oral history -tutkimukseen 1970-luvun lopussa ja omaksuneensa sieltä eräänlaisen oppositioasenteen akateemisen historian tutkimuksen ”vahvaa holhoamisen ja mestaroimisen tendenssiä kohtaan”. Paperiliiton historiaprojekti¹⁴ oli Kalelan mukaan vastapaino tälle asenteelle, sillä hanketta ohjaavaksi visioksi tuli paperiliittolaisten oman historiaharrastuksen ja akateemisen tutkimuksen yhdistäminen. Paperiliiton historiaprojektin lopputulos oli massiivinen, sillä Kalelan mukaan Suomeen syntyi uudenlainen historiankirjoituksen muoto.¹⁵ Kalelan omaa historiäkäsitystä luonnehti tästä eteenpäin lähtökohta, että historia on erilaisten ihmisten käytäntö ja siis mahdollista muillekin kuin akateemisen koulutuksen saaneille tutkijoille.¹⁶

Vuonna 2000 folkloristiikkaan väitelleen Taina Ukkosen kirja *Menneisyyden tulkinta kertomalla* on suomalaisen uuden muistitieto- ja kerronnantutkimuksen pioneerityö, sillä tutkimus yhdistää kaksi muistitutkimuksen haaraa: työväenliikkeen piirissä virinneen historiaharrastuksen ja akateemisen muistitietotutkimuksen. Tutkimus on ensimmäinen metodologinen puheenvuoro muistitiedon käytöstä. Kalelan tavoin Ukkonen on ollut kiinnostunut työväen omasta historiasta. Ukkonen teki vuonna 1987 haastatteluja Turussa toteutetun työväenliikkeen historiahankkeen puitteissa. Silloin haastatellut työläiset kuitenkin vastasivat haastattelijan ennakolta laadittuihin kysymyksiin, eikä haastateltavia päästetty ”omin nokkinensa” selostamaan ja selittämään omaa historianäkemystään. Lähtökohtana näytti olevan asiantuntijahistoria, eivät informanttien omat elämänvaiheet tai kokemukset. Näistä huomioista käsin Ukkonen kirjoitti akateemisen tutkimuksensa ja päätyi väitöskirjassaan siihen tulokseen ja tutkimukselliseen reunaehtoon, että haastattelujen teemojen on liityt-

tävä ensisijassa haastateltavien arkielämään ja kokemuspiiriin ja vasta toissijaisesti tutkijoiden ennakkohypoteeseihin.¹⁷

Suomalaisessa kulttuurien tutkimuksessa muistitietotutkimus on pitkään tehty kahdella taholla, folkloristiikassa ja etnologiassa. 1980–1990-luvun folkloristeja kiinnostivat folkloren ja muistitiedon viitekehykset, tiedon luonne ja merkitykset, samaten ”uuden folkloren” tutkimuskohteeksi tuomat teemat, kuten kertomusperinne, perinteen elinympäristöt, käyttö ja merkitykset. Yhtenä akateemisen oral history -tutkimuksen rajapyykkinä voi pitää Turun yliopistossa vuonna 1999 käynnistynyttä, Suomen akatemian rahoittamaa Muistitieto ja historian tulkinnat -hanketta, jota johti folkloristi Annikki Kaivola-Bregenhøj. Taina Ukkonen viimeisteli hankkeessa *Menneisyyden tulkinta kertomalla* -väitöskirjansa ja Ulla-Maija Peltonen tutkimuksensa *Muistin paikat* (2003). Myös Peltonen oli ollut kiinteästi tekemisissä työväen historian ja perinteen tutkimuksen kanssa jo 1980-luvulla; hänen kiinnostuksensa muistitietotutkimukseen heräsi akateemisten elämäkerta- ja kertojatutkimusten¹⁸ myötä. Aihepiirin tutkimuksia hän hyödynsi väitöskirjassaan *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen* (1996), joka on Ukkosen väitöskirjan tavoin paljon luettu pioneiritutkimus folkloristisessa oral history -tutkimuksessa Suomessa.¹⁹

Yhteisön jakama kollektiivinen muisti ja muistaminen kuuluvat keskeisesti myös kansatieteen tutkimukseen, oikeastaan koko tieteenalan paradigmaan. Etnologi Pirjo Korkiakangas on todennut muistin olleen etnologisen tutkimuksen kohde ja aineisto jo 1900-luvun alussa, jolloin kielitieteilijä E. N. Setälä esitti kulttuurin ns. ”henkisten ainesten” muodostuvan kielestä ja kielelliseen asuun puetusta ”muistotiedosta”. Etnologisia tutkimuskysymyksiä kollektiivisen ja yksilöllisen muistin suhteista sen sijaan tuli vasta 1970–1980-lukujen vaihteessa, jolloin etnologia irtautui talonpoikaisen Suomen perinnöstä ja suuntautui muiden muassa kaupungistuneen yhteiskunnan kysymyksiin. Ruotsista saatujen vaikutteiden ansiosta Suomessa luovuttiin yhden kulttuurisen todellisuuden eli talonpoikaisen kulttuurin tavoittelemisesta, mikä antoi tilaa yksilöille, heidän kokemuksilleen, pienyhteisöille ja kulttuurin moniäänisyydelle. Etenkin Veikko Anttilan Tourula-tutkimus²⁰ toimi etnologisen muistitutkimuksen tienviitoittajana, sillä sen lähteistä löytyvät muiden muassa historioitsija Jan Vansi-

nan ja sosiologi Maurice Halbwachsin²¹ tutkimukset.²² Pirjo Korkiakankaan väitöskirja *Muistoista rakentuva lapsuus* (1996) oli etnologiasa uuden sukupolven avaus, sillä siinä tarkastellaan muistin ja muistelun rakentumista ja kulttuuria merkityksiä.

Tällä hetkellä Suomessa on käynnissä dynaamisen ja monitieteisen muistitietotutkimuksen vaihe. Metodologisen keskustelun myötä suomalainen oral history -liike on myös saanut peräänsä tutkimus/research -liitteen.²³ Liikkeen suomalaisen ominaispiirteen kehittyminen on edellyttänyt perinteentutkimuksen sisällä kertojatutkimusta, henkilökohtaisen kerronnan, elämänhistorian, omaelämäkertojen ja muistelmien tutkimusta. Esille ovat viimeksi nousseet suullisen ja kirjallisen ilmaisun tutkimus, johon muiden muassa Kirsti Salmi-Niklanderin *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla* (2004) ja Tuulikki Kurjen *Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä* (2002) ovat kannustaneet. Uudenlaisten kysymyksenasettelujen ja muistitiedon merkitys ovat vuosikymmenien jälkeen tulleet suomalaiselle liikkeelle keskeisiksi, mihin jo 1980–1990-luvuilla tehty akateeminen tutkimus on vaikuttanut syvällisesti.

Kiistelty kerronta ja väärä muisti

"For we dream in narrative, day-dream in narrative, remember, anticipate, hope, despair, believe, doubt, plan, revise, criticize, construct, gossip, learn, hate, and love by narrative. In order really to live, we make up stories about ourselves and others, about the personal as the social past and future."²⁴

Kertomuksen käsitteestä on tullut tärkeä tutkimuksen aihio monella tieteenalalla, kuten filosofiassa, psykologiassa, kasvatustieteissä, terveyden tutkimuksessa, lingvistiikassa, kulttuurin- ja kulttuurien tutkimuksessa sekä historian-tutkimuksessa.²⁵ Kerrontaan liittyvä tutkimus – nimitämmepä sitä narratiiviseksi, kerronnalliseksi tai kerronnan tutkimukseksi – on myös Suomessa vakiinnuttanut asemansa suosittuna tutkimuksellisena otteena, lähestymistapana, metodina ja filosofiana. Tutkijat käyvät jatkuvaa tieteidenvälistä vaihtoa ja keskustelua etsien mahdollisimman laajaa kokonaisnäkemystä kerronnalle ja kerronnallisuudelle.²⁶

Yhteiskuntatieteilijä Matti Hyvärisen mukaan kertomuksia myös halutaan tutkia monesta eri syystä: kertomusten kautta voidaan ymmärtää ja hallita menneisyyttä, ihmisten identiteetit rakentuvat suurelta osin kertomuksina ja kertomukset suuntaavat toimijoita tulevaisuuteen. Kertomukset jäsentävät eettistä paikkaamme maailmassa. Kertomus on myös tietämisen muoto, joka on kenties ihmisen tärkein väline ajallisuuden ymmärtämisessä. Lisäksi kertomus on vuorovaikutuksen väline, sillä kertomalla jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia, luodaan luottamusta ja ylläpidetään ryhmiä.²⁷

Folkloristi Kaarina Kosken mukaan kerronnantutkimuksen edustajat toisaalta puhuvat myös paljon toistensa ohi, mille syynä ovat erilaiset näkemykset siitä, mitä kerronta ylipäättään edes on. Samassakin tutkimuksessa kerronta saattaa esiintyä sekä hyvin konkreettisena toimena että abstraktina merkityksenä.²⁸ Tutkimuksessa tulisi Kosken mukaan hahmottaa

- 1) lähestytäänkö kerrontaa yksittäisinä (nimettyinä) kertomuksina vai teoreettisena käsitteenä,
- 2) onko kertomus itsessään tutkimuskohde vai metodinen väline tarkasteltaessa jotain muuta, kerronnan keinoin tuotettua ilmiötä,
- 3) määritelläänkö kertomus muodon vai sisällön perusteella tai
- 4) ymmärretäänkö kerronta konkreettiseksi ilmaisuksi, metaforaksi vai merkityksenannoksi.²⁹

Kun puhutaan modernin kerronnan tutkimuksen tai kerronnallisen otteen tulosta suomalaisen kulttuurien tutkimukseen, erityisesti folkloristiikkaan ja perinteentutkimukseen, tavataan nostaa esille kolme suomalaista tutkimusta: Juha Pentikäisen *Marina Takalon uskonto* (1972), Anna-Leena Siikalan *Tarina ja tulkinta* (1984) ja Annikki Kaivola-Bregenhøjn *Kertomus ja kerronta* (1988). Nämä kolme tutkimusta toivat elämäkerta- ja kertojatutkimusten sekä yksilöiden tuottaman perinteen merkittäviksi tutkimuskysymyksiksi ja ovat sittemmin inspiroineet monia muistitieto- ja kerronnantutkijoita kulttuurien tutkimuksen puolella. Samalla perinnelajiteoriaan sitoutunut folkloristinen kerronnantutkimus löysi kertojat ja heidän kertomuksensa: kerronnantutkijat alkoivat pohtia, mikä tekee jostakin tekstistä tai suullisesta esityksestä juuri kertomuksen, millaisia keinoja kertojat käyttävät, mitä kertomuksilla tavoitellaan ja mikä

tekee kertomuksista merkityksellisiä. Myös muistitieto sai tunnustetun aseman folkloren tuntomerkit täyttävänä kokemus- tai muistelukerrontana.³⁰ Samaan aikaan suomalaiset arkistot tallensivat ennennäkemättömällä innolla muistitietoa, elämäkertoja ja teemakirjoituksia, jonka seurauksena yleistyivät kansanomaisten kirjoittajan, kirjoittavan kertojan ja muistelukerronnan käsitteet. Folkloristi Satu Apo kirjoittikin vuonna 1996 *Naisen väessä*:

"Suomalaisten perinteentutkijoiden kunniakkaana tehtävänä on levittää tietoa kansainvälisillä areenoilla temaattisesta kirjoittamisesta, 'sivistyneille' tutkimuskohteille ominaisesta aineiston tuottamisesta. Voimme samalla kertoa, että folkloristikassa on noussut esiin uusi, tärkeä tutkimuskohde: kansanomainen kirjoittaminen eli *popular writing*."³¹

Vastaavia huomioita – ts. että kertomukset ovat ihmisille merkittäviä ja ne itsessään ovat tutkimisen arvoisia – toki tehtiin 1980-luvun puolivälissä muillakin tieteenaloilla, erityisesti psykologiassa, yhteiskuntatieteissä, kasvatustieteissä sekä terveyden ja sairauden tutkimuksessa. Monitieteinen ajatustenvaihto oli ajalle tyypillistä.³² Jorma Kalela esimerkiksi on kirjoittanut, miten joukko nuoria helsinkiläisiä historianantutkijoita ja yhteiskuntatieteilijöitä kokoontui 1980-luvun puolivälissä pohtimaan haastattelututkimuksen, kerronnan ja muistin kysymyksiä. Nämä nuoret maanantaikerholaiset olivat haastatelleet Nokialla paperiliittolaisia ja päätyivät toteamaan, että muistitietoa käytettäessä tulisi huomioida sekä kertojan elämänhistorian että haastattelu- tai kirjaamistilanteen synnyttämä "kerronnallisen kokonaisuuden" merkitys.³³

Suomessa folkloristisen kerronnan tutkimuksen painopiste on 1990–2000-luvuilla siirtynyt kerronnan rakennetta ja ilmaisukeinoja tarkastelevista näkökulmista³⁴ elämäkerralliseen kerronnantutkimuksen ja muistitietotutkimuksen suuntaan. Tutkimus on myös monitieteistä, ja yhteydet ovat vahvimmat yhteiskuntatieteisiin ja historianantutkimukseen. Yleisesti hyväksytään ajatus, että kertomus voi olla tietämisen muoto, tulkinnan tapa ja väline ymmärtää ajallisuutta.³⁵ Lisäksi käsitteiden kerronta ja muisti rajoja on vaikea piirtää toisistaan erilleen.³⁶

Historian ja kerronnan välisestä suhteesta tuli historianantutkimuksellekin tärkeä tutkimuskysymys 1980-luvulla narratiivisen käänteen jälkeen, jolloin mennyt aika ja tapahtumat, kuten koko historianantutkimus, ymmärrettiin kertomuksen kaltaisena ja tulkintana. Historiantutkimuksessa kerronnallinen

käänne toteutti Jean François Lyotardin suurten kertomusten kritiikin ideaa, jossa mikä tahansa ideologia, kuten edistys tai vaikkapa emansipaatio, saatettiin ymmärtää kertomuksena. Näin ollen historian tutkimuskin oli mahdollista käsittää suurena länsimaisena kertomuksena. Länsimaisen yhteiskunnan paradoksi vain on lyotardilaisen ajattelun mukaan siinä, että rationaalinen, diskursiivinen ja kaikin tavoin professionaalinen tieto korvasi perinteisissä yhteiskunnissa vallinneen kertomuksellisen tiedon (esim. muisti, perinne, kansanrunous, perimätieto, rituaalit jne.) muttei pystynyt perustelemaan itseään tieteellisesti. Tosiasiallisesti länsimainen tieto siis perustui suuriin kertomuksiin sokeutuen samalla itselleen.³⁷

Historiantutkijoita edellä mainitut huomioid ovat inspiroineet metodologisiin pohdintoihin. Etenkin 1990–2000-luvun suomalainen historian tutkimus, joka on epistemologiassaan kriittisesti ja emansipatorisesti suuntautunutta, on ottanut muistin ja kertomukset todesta. Saara Tuomaala esimerkiksi soveltaa väitöskirjaansa *Työtätekeivistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi* (2004) narratiivisia kertomusnäkökulmia ja intertekstuaalista metodologiaa. Hän tarkastelee Suomen oppivelvollisuuskoulun ja maalaisten kohtaamista dialogisena ja historiallisena prosessina lukemalla eri aikoina syntyneitä suullisia ja kirjallisia tekstejä rinnakkain. Hän kirjoittaa:

”Historiantutkimuksessa narratiivinen näkökulma merkitsee ennen kaikkea tietoisuutta tutkimusaineiston ja tutkimustekstien kerronnallisuudesta, kertomusluonteisuudesta, tekstuaalisuudesta sekä niiden historiallisista konteksteista. Narratiivisesti hahmotettu historian tutkimus on ymmärrystä ajallisten, tilallisten ja kulttuuristen elementtien vaikutuksesta erilaisiin menneisyyttä koskeviin ilmaisuihin, sekä niiden muotoihin että sisältöihin. Näihin ilmaisuihin sisältyvät tutkijan itsensä tuottamat tekstit sekä historiatiede menneisyyttä koskevaa tietoa säätelevänä ja tuottavana instituutiona.”³⁸

Toisaalta kerronnalla ja muistilla on monella tieteenalalla vieläkin värityneen ja sekundaarisen toisen tiedon leima. Muistitieto- ja kerronnantutkijat kärsivät sellaisesta lähdekriittisestä ajattelusta, joka asettaa tutkimuksen tavoitteeksi alkuperäisen, mahdollisimman toden tiedon (ns. primaarilähteet). Tutkimuksen – muka kriittiseksi – tehtäväksi jääkin paikkaansa pitämättömän tiedon osoittaminen sekä väärinmuistamisen ja -kertomisen mahdollisuuksien eliminointi, mikä asenne tekee muistitiedosta ja kerronnasta epäluotettavaa tietoa.³⁹ Sosiologi Matti Hyvärinen on todennut saman metodisen ongelman liittyvän

keskusteluun hallitsevista kertomuksista (*master narratives*) ja vastakertomuksista (*counter-narratives*):

"Tämäkin käsitepari on usein siinä mielessä epäsymmetrinen, että vastakertomukset esiintyvät ja niitä tutkitaan kertomuksina, mutta hallitsevan kertomuksen kuvaus saa usein opin tai diskurssin piirteet."⁴⁰

Kun kerronta ja muisti siis ovat tutkimuksessa käytössä, olisi muistettava niiden luonne hermeneuttisena tietona: osittaisena, konstruktiivisena, kulttuuri-sena ja subjektiivisena. Kertomukset ja muisti ovat keinoja ilmaista omia ja naapureidenkin kokemuksia. Ne paljastavat yksityiskohtia ja julkituovat oman ajattelun paikantuneisuutta. Niissä myös ihmetellään ja joskus paljastetaankin.⁴¹ Epistemologialtaan kerronta ja muisti eivät siis koskaan voi asettua paikkansapitävän tai toden tiedon mittapuuhun. Muistitietotutkimuksessa kerrontaa ja muistitietoa sen sijaan pidetään pätevänä ja hedelmällisenä tietona, jolloin niitä ei aseteta tietoa arvottavan luotettavuuden mittapuuhun vaan niitä pidetään eri tavoin informatiivisina. Muisti ja kerronta ovat metodologisesti haastavia lähteitä ja käyttökelpoisia todisteita, joita tutkijan pitää oppia lukemaan.

Puhe ja tekstit

Paul Ricœur erottaa hermeneutiikassaan toisistaan puhe- ja kirjoitustapahtuman ja pitää mahdolltomana sellaista tulkinnan teoriaa, joka ei aseta erilleen näitä kahta. Ricœur esittää hermeneuttiselle tutkijalle kaksi tärkeää kysymystä: mitä tarkoittaa, kun joku puhuu ja kuinka ymmärrämme kirjoitetun diskurssin? Tällaisessa tulkinnan teoriassa tutkijan toimintaa peilataan kertojan tai muistelijan toimintaan tietyssä ajassa ja paikassa. Ricœurin hermeneutiikan sano-taankin alkavan siitä, missä puhetapahtuma loppuu. Dialogi toisin sanoen on mahdollista yksin puhetapahtumassa, ja tekstiä voi vain tulkita, sillä lukuti-lanne ei mahdollista dialogia kirjoittajan kanssa.⁴²

Kysymys suullisen ja kirjallisen erosta on myös muistitietotutkimukselle tärkeä, kuten Alessandro Portelli kirjoittaa:

"Emme enää hahmota suullisen ja kirjallisen luonnetta. Kirjalliset ja suulliset lähteet eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois. Niillä on sekä yhteisiä että erityisiä piirteitä. Kummallakin on myös tehtäviä, joihin toinen sopii toista paremmin. Siksi kumpikin tarvitsee omat erityiset tulkintamenetelmänsä. Suullisten lähteiden ali- tai yliar-

viointi sen sijaan johtaa tiettyjen erityisyyksien katoamiseen ja muuttaa lähteet joko pelkiksi perinteisten kirjallisten lähteiden tuiksi tai kaikki vaivat parantaviksi ihmelääkkeiksi.”⁴³

Portelli nostaa edellä esitetyssä lainauksessa esille kaksi merkittävää seikkaa: sen, että suulliset ja kirjalliset lähteet eivät sulje toisiaan pois, ja sen, että niillä on sekä yhteisiä että erityisiä piirteitä.⁴⁴ Toisin sanoen (muistelu)puheen tutkiminen vaatii erilaiset menetelmät kuin tekstien tulkinta. Portellin mukaan (muistelu)puhe on sidoksissa haastattelijan esittämiin kysymyksiin sekä haastattelijan ja haastateltavan väliseen vuorovaikutukseen. Näin ollen tutkijalla on haastattelutilanteessa päättävävaltaa, sillä hän voi muokata puhetilanteen dialogia haluamansa kaltaiseksi.⁴⁵ Näitä kysymyksiä Taina Ukkonen on pohtinut perusteellisesti väitöskirjassaan *Menneisyyden tulkinta kertomalla* (2000). Hän tutkii viiden turkulaisen telakkatyöläisnaisen muistelupuhetta: sitä, miten naiset tekivät näkyväksi oman ”metallin naisen” historiansa, sekä miten menneisyyden tulkinta sitoutuu tutkijan ja tutkittavien väliseen yhteistyöhön ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Muistelupuhe itsessään oli menneiden tapahtumien mieleen palauttamista ja tulkintaa, ja siihen sisältyvät kertomukset liittyivät useimmiten muistelijoiden elämänvaiheiden pohtivaan kertaamiseen. Ukkosen keskeinen tutkimuskohde oli ”metallin naisten” muistelupuhe, joka syntyi tutkijan ja tutkittavien välisessä dialogissa tässä hetkessä.⁴⁶

Tekstin muotoon kirjattu (muisti)tieto sen sijaan on autonomisempaa ja jopa tutkijan tarpeista ja hypoteeseista riippumatonta. Teksti siis on perusoletukseltaan muuttumatonta, ja sitä voi tulkita.⁴⁷ Maarit Leskelä-Kärjen väitöskirjan *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä* (2006) tutkimuskohteena oli Helmi Krohnin, Aino Kallaksen ja Aune Krohnin kirjallinen elämä. Tutkimus perustuu kirjemateriaalille eli sisarusten toisilleen lähettämille teksteille, joissa he siirtyvät yhteiseen muistamisen tilaan sekä luovat ja ylläpitävät perheidentiteettiä. Kirjeaineistoaan Leskelä-Kärki pitää eräänlaisena puheena; kirjeissä puhuminen on ollut Krohnin sisaruksille jopa helpompaa kuin kasvo-tusten. Sisarukset ovat kirjoittaneet ne toisilleen ja myös säilyttäneet valtaosan kirjeistä – täysin tietoisina mahdollisista tulevista lukijoistaan.⁴⁸

Sopivien menetelmien testaaminen ja löytäminen onkin puheen ja tekstien kanssa työskentelevälle tutkijalle perustava metodologinen kysymys. Tutkija on valintoja tekevä henkilö, joka etsii mahdollisimman sensitiivisiä rat-

kaisuja. Tästä syystä valintojen auki kirjaamisen merkitys on tärkeä osa tutkimuksen tekoprosessia.⁴⁹ Maarit Leskelä-Kärki esimerkiksi luonnehtii laajan kirjeaineiston lukutapaansa empaattiseksi tekstien tulkitsemiseksi ja lukijuudeksi, sillä hän on yhdistänyt hermeneuttisiin lähtökohtiinsa oman tunteensa: niiden vaikutuksen lukemisen tapoihin ja muodostuviin tulkintoihin.⁵⁰ Hän kirjoittaa:

"Historioitsijan kohdalla kysymys omasta suhteesta tutkimuskohteisiin ja mahdollisuksistamme eläytyä ja samastua on myös hyvin toisenlainen kuin haastatelluja tekevän tai nykyelämäkertoja tutkivan. Olemme tekemisissä menneen toiseuden, menneiden ihmisten kanssa, joilta emme voi saada suoria vastauksia tulkintoihimme.(...) Empaattisuus liittyy tutkimuksessani oman tutkijapositioni ja tutkimusprosessin kuluessa heränneiden tunteiden tunnistamisen pyrkimykseen. Siihen liittyy läheisesti ajatus menneen ihmisen kunnioittamisesta ja ymmärtämään pyrkimisestä samalla tiedostaen, että tuo ymmärrys voi jäädä hyvin vajavaiseksi. En siis pyri kokemaan toisen kanssa tai yritä samastua tutkimuskohteisiin."⁵¹

Toisaalta on ajateltava, että puhe ja tekstit ovat mykkiä niin kauan kuin ne sellaisina pidetään. Ne eivät myöskään anna tutkijalle lukuohjeita. Etnografisen tiedon tuottaminen on mitä suurimmassa määrin liikkuvaa paikantamista: jatkuvaa tunnustelua, eläytymistä, mahdollisuuksien etsintää ja kokeilua. Tutkijan työ sisältää vallan ja vastuun, sillä tutkija on lopulta se, joka pitää avaimia taskussaan.⁵²

Kuinka sitten voin kirjoittaa pätevää tulkintaa?

Muistitietotutkijan mielessä on aina yksi perustava kysymys: "Miten minä tutkin menneisyyttä ja sen ilmiöitä?" Jorma Kalela on lisäksi huomauttanut, että lähteiden lukemisessa on huomioitava myös tutkijan esittämän kysymyksen pätevyys: "Millä edellytyksellä minulla on oikeus esittää ne kysymykset, jotka minun näkemyksestäni on tärkeä esittää?"⁵³

Taiteentutkija Juha Varto tiivistää onnistuneesti sen, miksi etenkin hermeneuttiselta tutkimukselta vaaditaan refleksiivistä otetta ja miksi tutkijoita toistuvasti kehoitetaan itsetutkiskeluun eli reflektoivaan paikantamiseen⁵⁴ kirjoitusprosessissaan. Varto kirjoittaa:

"Tutkimustyö yleensä ja erityisesti tieteellinen tutkiminen ovat ihmisen erityisiä tapoja ymmärtää maailmaansa. (...) Tutkimustyö ei muodosta mitään irrallista tai erillistä saareketta ihmisen maailmasuhteessa. Tämän perusteella se, mitä valitsimme tutkittavaksi ja se, miten ymmärrämme tutkimuksemme lopputulokset, liit-

tyy aina suoranaisesti omaan elämäämme. Näin on erityisesti ihmistä koskevassa tutkimuksessa.”⁵⁵

Etnologi Päivikki Suojanen on kirjoittanut samasta aiheesta. Hänen mukaansa tutkijan persoonana on eläytyvässä tutkimuksessa jopa tärkein analyysejä vaativa ”työkalupakki”. Tästä syystä hän kehottaa kulttuurien tutkijoita vakavaan itsetutkiskeluun ja omien rajojensa etsintään.⁵⁶

Muistitietotutkimukselle hermeneuttisen ymmärryksen osittaisuus on metodologinen haaste, sillä muistin ja kerronnan totuudet ovat aina subjektiivisiin näkökulmiin sitoutuneita, epätäydellisiä ja keskeneräisiä. Refleктоiva paikantaminen onkin muistitieto- ja kerronnan tutkimuksessa lähes välttämätöntä, ja se on koko tutkimuksenteon prosessiin kytkeytyvä kysymys.⁵⁷

Itse hahmotan refleктоivan paikantamisen muutaman perustavan osa-alueen kautta, jotka ovat itsereflektio, metodologinen ja epistemologinen reflektio sekä tutkimuksen ulkoisten merkitysten ja eettisten sitoumusten reflektio. Itse-reflektio velvoittaa tutkijaa aina silloin, kun hänen oma persoonansa ja sisä- tai ulkoryhmäläisyytensä vaikuttavat tutkimuskysymyksen valikoitumiseen, tutkimuksen etenemiseen ja lopputuloksiin oleellisella tavalla tai ovat jopa tutkimuskysymyksiä.⁵⁸ Itse-reflektio on tutkimuskysymys etenkin silloin, kun tutkimuksen kohteena on tutkijan oma suku ja perhe. Tästä aihepiiristä muistitietotutkijoista on kirjoittanut folkloristi Riina Haanpää väitöskirjassaan *Rikosten jäljet. Etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa* (2008).

Muistitietotutkimuksen metodologinen ja epistemologinen reflektio keskittyvät Päivikki Suojasen kuvaaman työkalupakin eli käytettyjen lähteiden, aineistojen, rajausten, menetelmien, teorioiden ja käsitteiden auki kirjoittamiseen. Akateemisiin opinnäytetöihin tämä reflektiotaso kuuluu itsestään selvästi, mutta ei-akateemisilta tutkimuksilta kuten kyläkirjoilta, historiikeilta ja muistelmateoksilta metodologista reflektiota sen sijaan ei voi vaatia. Metodologisen ja epistemologisen reflektionin yhteydessä muistitietotutkija onkin aina rajausten, avoimien kysymysten ja valintojen äärellä, sillä aineistolähtöinen tulkinointi ei synny aineistoja seulomalla vaan se pitää keksiä.⁵⁹ Etnologi Hilikka Helstin väitöskirjan *Kotisyntytysten aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista* (2000) lähdeaineistona oli Museoviraston vuonna 1989 keräämä kotisyntytysaiheinen muistitieto noin 800 vastaajalta. Tekemistään valinnoista Helsti kirjoittaa väitöskirjassaan:

"Keskustelunaiheet olen valinnut kotisynnytyksineistön suurenmoisesta runsaudesta. (...) Pyrkimyksenäni ei ole suodattaa minkäänlaista keskiarvoa aineistosta. En pidä myöskään ongelmana tulkintojen moninaisuutta. Ihmiset eivät ole toistensa klooneja kulttuurisessa mielessä, konventionaalimpien tapojen ohella on aina myös muita tapoja elää, muistaa ja kertoa. Tämä koskee myös perhe-elämän tapahtumia, joista jokaisella on omat näkemyksensä – kukin vastaaja tuo esiin juuri omat tulkintansa niistä."⁶⁰

Epistemologian hallinta on haastavaa, eikä epistemologian reflektointi aina ole tutkimustekstissä edes tarpeen. Outi Fingerroos ja Riina Haanpää ovat todenneet artikkelissaan *Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä*, että muistitietotutkimuksen epistemologiaa on aina tarkasteltava hermeneuttisen ja ymmärtävän tietentradition sisällä selittävänä, ymmärtävänä tai kriittisenä tutkimusotteena. Selittävä muistitietotutkimus pyrkii nimensä mukaisesti selittämään tai esittämään erilaisia menneisyyden ilmiöitä niin kuin ne olivat. Muistitieto on tällaisessa tutkimuksessa aina lähde. Ymmärtävä muistitietotutkimus on enemmän tutkijavetoista toimintaa, sillä tutkimus pyrkii menneisyyden tai muistitiedon, joka voi olla tutkimuksen kohde tai lähde, tulkintaan. Tutkimustulos on tästä syystä ymmärrettävä rekonstruktioksi, joka on vahvan subjektiivinen: monimerkityksinen, neuvottelutulos ja aina tulkinta. Kriittinen muistitietotutkimus taas pyrkii menneisyyden tulkintaan arvioivasti ja emansipatorisesti, eikä rajaa ymmärtävään tutkimukseen välttämättä voi piirtää.

Tutkimustuloksiin vaikuttavien erilaisten ulkoisten sitoumusten, kuten rahoittajien toiveiden, tilaustutkimuksen kehyksien ja tutkimustulosten mahdollisten vaikutusten, arviointi on osa hyvää tieteellistä käytäntöä. Muistitiedon ja kerronnan kanssa työskennellessä on hyvä muistaa sekin, että koko tieteen eettinen keskustelu saa sisältönsä lainsäädännöstä eli ihmisten oikeuksista olla ja toimia tasavertaisina yhteiskunnan jäseninä. Tutkimuseettisiin kysymyksiin erikoistunut yhteiskuntatieteilijä Arja Kuula kirjoittaakin, että aineiston hankinnan tutkimuseettikkaan liittyy olennaisesti sekä Suomen perustuslain 16.3 §:ssä turvattu tieteen vapaus että saman perustuslain 10 §, jonka mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu.⁶¹

Kaikenlainen tutkimuksen sivuilla näkyvä reflektointi on metodologinen vastuu ja sitoumus. Reflektoinnin on oltava hallitusti ja kohtuudella läsnä tutkimustekstissä, sillä kaikella, mitä tutkimuksessa kirjoitetaan, on merkitystä. Olen muistuttanut artikkelissani *Reflektoiva paikantaminen kulttuurien tutkimuk-*

sessä (2003), että kapea-alaisella, huolimattomalla tai yliampuvalla (itse)refleksiivisyydellä on metodologisia seurauksia, jopa vaaroja. Tutkija voi langeta itse kaivamaansa sudenkuoppaan, jos hän esimerkiksi kirjoittaa sivukaupalla tutkimusprosessiinsa sisältyvistä virhearvioista, omasta epävarmuudestaan tai huolimattomuuksistaan. Tutkijan pitää siis itse arvioida tutkimuksensa läpinäkyvyyden mittapuu ja muistaa pysyä omalle tutkimusongelmalleen uskollisena. Itselle kannattaa olla armollinen – eettisen tieteen rajoissa – ja hyväksyä omien tulkintojensa keskeneräisyys prosessin eri vaiheissa.

Oral history on kansainvälinen liike

Artikkelini tehtävänä oli selvittää nimenomaan suomalaisen muistitietotutkimuksen traditiosta käsin, mitä muisti ja kerronta ovat, millaisia jälkiä menneestä muistitieto ja suulliset kertomukset ovat ja mikä on muistin ja kerronnan totuus. Kuten artikkelissani totesin, muistitieto on erityistä tietoa. Se kertoo enemmän menneisyyden moniäänisistä tulkinnoista kuin siitä, mitä menneisyydessä todellisuudessa tapahtui. Jälki- ja johtolankametaforin ilmaisujen muisti ja kerronta esittävät ja paljastavat menneisyyttä toisin kuin kirjalliseen muotoon saatettu historia. Muistin ja kerronnan jäljet ovat suuria tai pieniä avauksia uusiin, vaihtoehtoihin tai kiellettyihin menneisyyden tulkintoihin. Usein on tutkijan omasta mielikuvituksesta kiinni, millaisia jälkiä ja johtolankoja hän onnistuu tutkimustaan varten löytämään.

Kansainvälinen oral history -liike sen sijaan syntyi jo 1940-luvulla Columbian yliopistossa Yhdysvalloissa, jossa käynnistyi vuonna 1948 Allan Nevinsin johtama projekti, jossa haastateltiin valkoihoisia vaikuttajamiehiä. Oral History -liikkeen juuret toisin sanoen ovat suullisen historian taltioinnissa, joka etenkin 1940-luvulla oli menetelmällisesti uutta ja ihmeellistäkin. Sittenmin yhdysvaltalainen suullisen historian tutkimus levisi käsittämään ns. historian alhaalta (*history from below*), kuten työläisten, naisten, lasten, sotaveteraanien, intiaanien ja värillisten kirjoittamattoman historian.⁶² Tutkimus siis saavutti nopeasti metodologian aseman, mistä juontuu myös oral history -tutkimuksen leima kriittisenä liikkeenä. Yhdysvalloista oral history -tutkimus levisi 1960-luvulla

vanhalle mantereelle, ensin Isoon-Britanniaan, sitten Italiaan, Saksaan, Skandinaviaan, Baltiaan, Venäjälle ja lopulta kaikkiin maanosiin.

Nykyään oral history -tutkimusta tehdään poikkeittieteellisellä kentällä, vaikka kansainvälinen tutkimus ensi sijassa painottuukin historian tutkimukseen, yhteiskuntatieteisiin ja kulttuurien tutkimukseen. Lisäksi oral history tarkoittaa suullisten lähteiden sijaan paljon laajempaa tutkimuksellisten mahdollisuuksien kenttää. Oral history -tutkimusta on siis pidettävä ennemmin tutkimuksellisenä orientaationa kuin tietynlaisten aineistojen lukutapana tai merkitsijänä.

Suomessa muistitietotutkimus on vielä uudehko tulija humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alalla, mistä johtuu, että tutkijat usein perustelevat ja legitimoivat orientaatiotaan turhankin rajuilla erotteluilla suhteessa johonkin vanhaan, joksi Suomessa tavallisimmin nimetään ”perinteinen historian tutkimus” vailla tarkempia määreitä. Näin toimittaessa historian tutkimus alkaa näyttäytyä vähintäänkin olkinukkemaisena luomuksena, eivätkä historian tutkijat tunnista siitä enää itseään, tutkimuksen nykytilaa eivätkä välttämättä lähimenneisyyttäkään. Toivottavaa olisikin, että tällaiset konnotaatiot voisivat hävitä muistitietotutkijoiden teksteistä turhina. Toivottavaa olisi sekkin, että oral history -tyypin muistitietotutkimukseen sitoutuneet tutkijat ymmärrettäisiin kansainvälisen liikkeen edustajiksi.

Artikkelini lopetan korostamalla, että oral history -tutkimus on kansainvälisesti laaja ja jatkuvasti kasvava *liike* – ei siis yksin aineisto tai menetelmä. Se liikuttaa satoja ellei tuhansia tutkijoita ympäri maailman erilaisiin kansainvälisiin tapahtumiin. *The International Oral History Association IOHA* kirjoittaakin internetissä kotisivuillaan:

”The International Oral History Association provides a forum for oral historians around the world and a means for cooperation among those concerned with the documentation and interpretation of human experience. IOHA stimulates research that uses the techniques of oral history and promotes the development of standards and principles for the collection and preservation of oral histories. IOHA seeks to foster a better understanding of the democratic nature and value of oral history worldwide.”⁶³

Suomalainen muistitietotutkimus omaa uniikin profiilin, jonka muotoutumiseen kansallinen traditiomme, arkistolaitoksen panos perinteen ja tiedon tallentajana sekä tiettyihin murroskausiin sijoittuvat tutkimushankkeet ovat vaikuttaneet. Suomalaisten tutkijoiden muodostama ryhmä on monitieteinen

ja luja, mistä esimerkkinä on Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ylläpitämä *The Finnish Oral History Network FOHN* -verkosto. IOHAN mallia seuraten FOHN-verkoston tehtävänä on lujittaa muistitietotutkijoiden yhteistyötä sekä järjestää kotimaisia ja kansainvälisiä seminaareja ja tutkijatapaamisia.

Lähteet ja kirjallisuus

Kirjallisuus

- Anttila, Veikko: *Jyväskylän Tourula. Pieniyhteisötutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1982.
- Apo, Satu: Kirjoittavat kertojat. Teemakirjoittaminen – folkloristiikan ”näkömätön” aineiston-hankintamenetelmä. *Elias* 4, 1993. Elektroninen aineisto: (<http://www.elore.fi>)
- Apo, Satu: *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996.
- Fingerroos, Outi: *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman tulkinnat Kannaksen muistitiedossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.
- Fingerroos, Outi: Refleksiivinen paikantaminen kulttuurientutkimuksessa. *Elore* 2/2003. Elektroninen aineisto: (<http://www.elore.fi>).
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos et al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Fingerroos, Outi & Kurki, Tuulikki: Tihenevä ja laajeneva äänten kenttä. *Ääniä arkistossa. Haastattelut ja tulkinta*. Toim. Outi Fingerroos ja Tuulikki Kurki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.
- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija: Muistitieto ja tutkimus. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos et al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Finnegan, Ruth: *Oral Traditions and the Verbal Arts. A Guide to Research Practices*. Routledge, Austin 1992.
- Graae, Kristiina & Hietala, Marjatta: *Suullista historiaa. Veteraanikansanedustajat haastateltavina. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 1*. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1994.
- Halbwachs, Maurice: *Das Gedächtnis und seine sozialen Bedingungen*. Luchterhand, Berlin 1966 (1925).
- Halbwachs, Maurice: *Das Kollektive Gedächtnis*. Ferdinand Enke, Stuttgart 1967 (1950).
- Halbwachs, Maurice: *On Collective Memory*. The University of Chicago Press, Chicago 1992.
- Hardy, Barbara: Towards a Poetics of Fiction. An Approach through Narrative. *Novel* 1 (1968).
- Heimo, Anne: Real stories, imagined realities. Fictionality and non-fictionality in literary constructs and historical contexts. *Real Stories, Imagined Realities. Fictionality and Non-fictionality in Literary Constructs and Historical Contexts*. Toim. Markku Lehtimäki, Simo Leisti ja Marja Rytkönen. Tampere University Press, Tampere 2007.
- Helsti, Hilkka: *Kotisynnytyksen aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalituksen konflikteista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Hyvärinen, Matti: *Kerronnallinen tutkimus*. Matti Hyvärinen, 2006. Elektroninen aineisto: (<http://www.hyvarinen.info>). Haettu 26.2.2010.
- Hyvärinen, Matti: Kertomus ja kertomuksen rajat. *Puhe ja kieli* 27, 3/2007.
- Hyvärinen, Matti & Löytyniemi, Varpu: *Kerronnallinen haastattelu. Haastattelu. tutkimus, tilanteet, vuorovaikutus*. Toim. Johanna Ruusuvuori ja Liisa Tiittula. Vastapaino, Tampere 2005.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka: *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki 2005.

- Kaivola-Bregenhøj, Annikki: *Kertomus ja kerronta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1988.
- Kalela, Jorma: At producere sin egen historie. Några synpunkter på arbetarnas egen historieforskning. *Usynlig historie. Studier i historisk metode XVII*. Red. Brigitte Wähl och Björn Qviller. Universitetsforlaget, Oslo 1983.
- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Kalela, Jorma: Ihmiset kirjoittavat oman historiansa – Paperiliiton historiahanke. *Tiede & Edistys* 8, 2/1981. (1981a)
- Kalela, Jorma: Minnesforskning, oral history och historierörelsen. *Sociologisk Forskning* 3–4/1984. (1984a)
- Kalela, Jorma: Mitä on kansanomainen historia? Miksi sen pitäisi kehittyä ja mihin sitä tarvitaan? *Kotiseutu* 75, 4/1984. (1984c)
- Kalela, Jorma: Muistitiedon näkökulma historiaan. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos et al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Kalela, Jorma: Muistitietotutkimus ja historialiike. *Kotiseutu* 75, 1/1984. (1984b)
- Kalela, Jorma: *Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986*. Paperiliitto ry., Tampere 1986.
- Kalela, Jorma: *Taistojen taipaleelta. Paperityöläiset ja heidän liittonsa*. Paperiliitto ry., Tampere 1981. (1981b)
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne: Paikantuminen. *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Toim. Anu Koivunen ja Marianne Liljeström. Vastapaino, Tampere 1996.
- Korkiakangas, Pirjo: Etnologisia näkökulmia muistiin ja muistelemiseen. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos et al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Korkiakangas, Pirjo: *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki 1996.
- Koski, Kaarina: Mikä on kertomus? Tieteidenvälisyyden haasteita ”kertomusten” tarkastelussa. *Narratiivisuus folkloristiikassa*. Toim. Kaarina Koski ja Taina Ukkonen. *Elore* 1/2007. Elektroninen aineisto: (<http://www.elore.fi>)
- Koski, Kaarina & Ukkonen, Taina: Saatteeksi: folkloristiikka ja kertovat tekstit. *Narratiivisuus folkloristiikassa*. Toim. Kaarina Koski ja Taina Ukkonen. *Elore* 1/2007. Elektroninen aineisto: (<http://www.elore.fi>)
- Kuula, Arja: *Tutkimusetiikka. Aineistojen käyttö, hankinta ja säilytys*. Vastapaino, Tampere 2006.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnan sisaret ja kirjallinen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos et al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Peltonen, Ulla-Maija: Muistitieto folkloristiikassa. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos et al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Peltonen, Ulla-Maija: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996.
- Pentikäinen, Juhana: *Marina Takalon uskonto. Uskontoantropologinen tutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1972.
- Portelli, Alessandro: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos et al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Portelli, Alessandro: What makes oral history different? *The Oral History Reader*. Edited by Robert Perks and Alistair Thomson. Routledge, London 2002.
- Ricœur, Paul: *Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä*. Tutkijaliitto, Helsinki 2000.
- Saresma, Tuija: *Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus*. Nykykulttuuri, Jyväskylä 2007.
- Siikala, Anna-Leena: *Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1984.
- Suojanen, Päivikki: Työkaluna tutkijan persoona. *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Toim. Anna Maria Viljanen ja Minna Lahti. Suomen Antropologinen Seura, Helsinki 1997.
- Thomson, Alistair: Dancing Through the Memory of Our Movement. Four Paradigmatic Revolutions in Oral History. *Dancing with Memory: Oral History and Its Audiences. Proceedings*

of the 14th International Oral History Conference, 12–16 July 2006, Sydney 2006. Elektroninen aineisto: Cd-rom.

Tuomaala, Saara: *Työvätekeivistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

Töttö, Pertti: *Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua*. Vastapaino, Tampere 2000.

Ukkonen, Taina: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.

Ukkonen, Taina: Toivo paranemisesta. Nuoren naisen päihdetarinan rakentuminen haastattelussa. *Narratiivisuus folkloristiikassa*. Toim. Kaarina Koski ja Taina Ukkonen. *Elore* 1/2007. Elektroninen aineisto: (<http://www.elore.fi>)

Vansina, Jan: *Oral Tradition as History*. James Currey, London 1988.

Varto, Juha: *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Kirjayhtymä, Helsinki 1992.

Viitteet

- 1 Fingerroos & Haanpää 2006, 25–27.
- 2 Fingerroos & Peltonen 2006, 7; Fingerroos & Kurki 2008, 8–9. KRA:ssa varsinaiset muistitiedon keruuhankkeet käynnistyivät vasta 1960-luvulla. Esimerkiksi 1930-luvun tarinankeruiden avulla haettiin muotoon sidottuja tarinoita (folkloristisen genre-ajattelun mukaisesti), eikä muistitietoa tällöin kelpuutettu kansanrunoudentutkimuksen keruukohteeksi.
- 3 Thomson 2006, elektroninen aineisto.
- 4 Fingerroos & Haanpää 2006, 26–28.
- 5 Kun Jorma Kalela ehdotti 1980-luvulla käytettäväksi oral historyn suomennoksena muistitietotutkimus-termiä, tuossa yhteydessä ei vielä keskusteltu oral history -suuntauksen teorioista ja metodeista, vaan oral history-aineistoista. (Kalela 1984b, 4–5; ks. myös Kalela 2006; Kalela 1984c, 79.) Ruotsin kielessä oral historyn korvaa käsite *minneshistoria*, joka myötäilee folkloristi Ulla-Maija Peltosen väitöskirjassaan *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen* käyttämää muistitietohistoriaa. Peltosen väitöskirja oli ensimmäinen folkloristiikan väitöskirja, jossa muistitiedolla oli itsenäinen rooli tutkimuksen päälähteenä.
- 6 Muistitietoa on Suomessa tutkittu monesta muustakin näkökulmasta mm. sosiaalipsykologian, gerontologian ja kognitiivisen muistintutkimuksen piirissä. Kulttuurien tutkijoista etnologi Pirjo Korkiakangas on muistintutkija, joka on paneutunut lapsuusmuistoihin ja kollektiiviseen muistiin ranskalaisesta muistintutkimuksen traditiosta käsin (ks. Korkiakangas 1996; Korkiakangas 2006).
- 7 Fingerroos & Haanpää 2006, 28–29.
- 8 Portelli 2002, 67. Kyseinen klassikkoartikkeli on myös suomennettu kokoelmaan *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä* (2006).
- 9 Portelli 2002, 67–70.
- 10 Fingerroos & Haanpää 2006, 32–33, 41, 43–44; Fingerroos & Peltonen 2006, 8–13; Finnegan 1992, 5.
- 11 Thomson 2006, elektroninen aineisto.
- 12 Käsite on Kalelalta, ks. tarkemmin Kalela 2006.
- 13 Ks. Graae & Hietala 1994.
- 14 Jorma Kalelan paperiliiton historian tutkimus toteutettiin vuosina 1980–1985 Paperiliiton valistusprojektin alla. Projektin puitteissa ilmestyi kaksi historiateosta: *Taistojen taipaleelta. Paperityöläiset ja heidän liittonsa* (1981b) sekä *Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986* (1986). Näissä tutkimuksissa Kalela pyrki saamaan tutkimuskohteensa oman äänen kuuluville. Myös itse projektissa oli keskeistä, että ihmisten omalle historian tutkimukselle annettiin menetelmällisiä valmiuksia. (Ks. tarkemmin Kalela 1981a; Kalela 1981b; Kalela 1983; Kalela 1984a, 47–67; Kalela 1986; Kalela 2006.)
- 15 Kalela 1986, 10–11.
- 16 Ks. Kalela 1984a; 1984b; 1984c; Kalela, 2000; Kalela 2006.
- 17 Ukkonen 2000, 240.

- 18 Kaivola-Bregenhøj 1988; Pentikäinen 1972; Siikala 1984.
- 19 Ks. Fingerroos & Peltonen 2006; Peltonen 2006. On syytä mainita, että em. Akatemia-hankkeessa oral history -tutkimusta kehiteltiin paljon laajemmin kuin vain julkaisuissa. Ylipäättään muistitiedon käyttöön liittyvää metodologista keskustelua on käyty useissa erilaisissa seminaareissa pitkin 1990- ja 2000-lukuja. Akatemiahankkeen kolmantena tutkijana toiminut Anne Heimo esimerkiksi on julkaissut useita artikkeleita, joista kiinnostavimpiin kuuluu muistitietoa ja "väärinmuistamisesta", käsittelevä teksti, Ks. Heimo 2007.
- 20 Anttila 1982.
- 21 Vansina 1988; Halbwachs 1966 (1925); Halbwachs 1967 (1950); Halbwachs 1992.
- 22 Korkiakangas 2006, 121–126. Hardy 1968, 5.
- 23 Muistitietotutkimus paalutettiin lopullisesti suomalaiseen tutkimukseen vuonna 2006 ilmestyneessä julkaisussa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä* (2006). Lisäksi suomalaisten muistitietotutkijoiden luoma Finnish Oral History Network FOHN (ks. osoitteesta <http://www.finlit.fi>, Tutkimusverkostot) on järjestänyt jo viisi kansainvälistä muistitietotutkimuksen metodologia-seminaaria, joiden merkitys on ollut suomalaiselle oral history -liikkeelle huomattava.
- 24 Hardy 1968, 5.
- 25 Hyvärinen 2007, 127.
- 26 Esim. Hyvärinen 2006, elektroninen aineisto; Koski 2007, elektroninen aineisto.
- 27 Hyvärinen 2006, elektroninen aineisto; Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189.
- 28 Koski 2007, 1, elektroninen aineisto.
- 29 Koski 2007, 1, elektroninen aineisto.
- 30 Koski & Ukkonen 2007, 1–3, elektroninen aineisto; Peltonen 2006.
- 31 Apo 1996, 184; Apo 1993, elektroninen aineisto.
- 32 Koski & Ukkonen 2007, 1–2, elektroninen aineisto; Kaivola-Bregenhøj 1988; Siikala 1984.
- 33 Kalela 1986, 40–41.
- 34 Kuten Kaivola-Bregenhøj 1988; Siikala 1984. Ks. Peltonen 2006.
- 35 Hyvärinen 2006, elektroninen aineisto; Ukkonen 2007, 1, elektroninen aineisto.
- 36 Ks. tarkemmin Ukkonen 2006, 175–176.
- 37 Hyvärinen 2007, 127.
- 38 Tuomaala 2004, 29–30.
- 39 Kalela 2000, 90–91.
- 40 Hyvärinen 2007, 128.
- 41 Hänninen 2005, 3–4; Fingerroos & Peltonen 2007.
- 42 Ricœur 2000, 115; myös Fingerroos 2004.
- 43 Portelli 2006, 50; myös Portelli 2002, 67–70.
- 44 Portelli 2006, 50.
- 45 Portelli 2002, 67–70.
- 46 Ukkonen 2000, 86–87, 238–240.
- 47 Portelli 2002, 67–70.
- 48 Leskelä-Kärki 2006, 58–59.
- 49 Ks. myös Ukkonen 2000, 239.
- 50 Leskelä-Kärki 2006, 65, 79.
- 51 Leskelä-Kärki 2006, 84.
- 52 Koivunen & Liljeström 1996, 289–290.
- 53 Kalela 2000, 98.
- 54 Paikantaminen on lähes synonyymi refleksiivisyydelle – kuitenkin niin, että paikantamisella viitataan ensisijaisesti tutkimuksen tekemisen prosessin ja sen subjektisidonnaisuuden hahmottamiseen ja reflektoinnilla tämän asetelman julkituontiin (auki kirjaa-minen). Kirjoitan usein myös refleksiivisestä paikantamisesta, jolloin korostan tutkijan tekemän paikantamisen merkitystä ja näkyväksi tekemistä itse tutkimustekstissä. Fingerroos 2003.
- 55 Varto 1992, 16.
- 56 Suojanen 1997, 149–157.
- 57 Ks. myös Saresma 2007, 57.
- 58 Fingerroos 2003, elektroninen aineisto; Fingerroos & Haanpää 2006, 41–43.
- 59 Töttö 2000, 42–45.

- 60 Helsti 2000, 22.
61 Kuula 2006, 15.
62 Fingerroos & Peltonen 2006, 12–13.
63 Ks. (<http://iohanet.org/>) Haettu 27.2.2010.